

Інформація про авторів

КІРСЄВА Елеонора Андріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: nora.kirieleva@gmail.com)

ЖУРАКІВСЬКИЙ Євген Станіславович – аспірант кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: zhurakes@mail.ru)

KIRIEIEVA Eleonora – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economics, Vinnytsia National Agrarian University (21008, 3 Sonyachna str, Vinnytsia, e-mail: e-mail: nora.kirieleva@gmail.com).

ZHURAKIVSKYI Ievgen - Postgraduate Student of the Department of Economics (21008, 3 Sonyachna str, Vinnytsia, e-mail: zhurakes@mail.ru).

КИРЕЕВА Элеонора Андреевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: nora.kirieleva@gmail.com).

ЖУРАКОВСКИЙ Евгений Станиславович - аспирант кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: zhurakes@mail.ru).

УДК 338.432:633.854.78 (477.44)

**ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ
РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ
ВИРОБНИЦТВА
СОНЯШНИКУ В
ГОСПОДАРСТВАХ
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ©**

О. В. ТОМЧУК,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті розглянуто сучасний стан роботи галузі виробництва соняшнику у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області. Проведено аналіз основних шляхів розвитку галузі – інтенсивного та екстенсивного. Визначено основні фактори, які вплинули на вибір того чи іншого напрямку розвитку галузі. Проведено дослідження динаміки посівних площ, зайнятих під соняшником в господарствах Вінницької області та валового виробництва продукції галузі. Розраховано темпи приросту виробництва соняшнику в розрізі адміністративних районів Вінницької

© О.В. ТОМЧУК, 2016

області. Досліджено фактори впливу на рівень урожайності соняшнику. Визначено загальні тенденції показників економічної ефективності виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області та роль цінового фактору в даному процесі. Обґрунтовано основні напрямки подальшого розвитку галузі виробництва соняшнику виходячи із сучасних ринкових умов і виробничих можливостей аграрних підприємств Вінницької області.

Ключові слова: соняшник, олійні культури, площа посіву, валове виробництво, реалізація.

Рис. 1 Табл. 9 Літ. 7.

Постановка проблеми. Соняшник – основна олійна культура України. За народногосподарською цінністю та значенням він не поступається таким широко поширеним культурам як пшениця. Порівняно з іншими олійними культурами соняшник дає найбільший вихід олії з одиниці площі (750 кг/га в середньому по країні) [1]. Насіння районованих сортів і гібридів містять понад 48–50% жиру, 16–19% білку, а вихід олії при заводській переробці становить майже 47%. Крім того, соняшник – високорентабельна та вигідна в економічному відношенні культура. Основними перевагами олійних культур серед інших сільськогосподарських культур є стабільний попит на них, що підкріплено високими закупівельними цінами як з боку місцевих переробників, так і з боку світового ринку. Виробництво соняшнику має суттєвий вплив на ефективність функціонування усієї галузі рослинництва. Враховуючи те, що виробництво соняшнику в господарствах Вінницької області не завжди супроводжується інтенсифікацією, а в основному ведеться шляхом екстенсивних технологій, постала проблема впровадження інновацій, які забезпечать підвищення урожайності цієї культури. Рентабельність виробництва практично зростає лише за рахунок ціни, а знижувати собівартість за умови підвищення цін на матеріальні ресурси, мінеральні добрива та засоби захисту від хвороб і шкідників малоімовірно. Така економічна ситуація вимагає об'єктивної оцінки стану галузі, а, отже, виникає потреба в проведенні поглибленого дослідження питань щодо її подальшого розвитку і підвищення ефективності в нових умовах господарювання

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стану та проблем функціонування галузі виробництва соняшнику, пошуку ефективних шляхів її розвитку, перспектив розвитку в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності досліджувалися в наукових працях таких учених: О. Маслака, С. Кучеренко, В. Гончарова, А. Барбашіна, Н. Олександрова та ін. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів підвищення ефективності виробництва соняшника займаються зокрема і такі вітчизняні науковці, як: І. Лукінов, М. Гладій, Л. Євчук, О. Шайко [7], Л. Лопотан [5], Л. Бахчиванжи [1], В. Федоряка [6], А. Бритвенко [2], Ю. Бабенко, О. Воронянська, І. Кованець [4], С. Кучеренко, П. Макаренко, М. Хорунжий, Л. Чернюк, О. Шпичак.

Формування цілей статті. Проведення дослідження основних параметрів та тенденцій розвитку галузі у сільськогосподарських підприємствах Вінницької області, визначення ключових чинників, що впливають на її розвиток, факторів, що визначають прибутковість виробництва соняшнику, вплив чинників на рівень рентабельності продукції галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Збільшити валове виробництво соняшнику можливо двома шляхами: екстенсивним та інтенсивним. Перший напрям має певні обмеження, які продиктовані технологічними особливостями (можливість займати лише одне поле в 8-10-пільній сівозміні) та додатковими суттєвими вкладеннями. Однак, незважаючи на це, посівні площі під соняшником в господарствах Вінницької області зростають. Особливо інтенсивно цей процес активізувався починаючи з 2008 р. Вибір на користь цієї культури була обумовлена тим, що у соняшнику є ряд особливостей, що вигідно відрізняють його від інших культур: це яра культура, а це означає, що цикл виробництва починається навесні, закінчується восени і триває всього 100 - 150 днів, в залежності від сорту і технології; це холодостійка, посухостійка рослина в початковий період росту до цвітіння, тобто пристосована до нашого клімату; при інтенсивній технології обробітку соняшнику його врожайність досягає 30-35 ц насіння з 1 га, а олійність насіння - 50 - 54%; для посіву 1 га потрібно 5 - 10 кг насіння, а це значить, що на площу в 200 га буде потрібно всього 1 - 2 тонни насіння, що забезпечує: мінімальні витрати, пов'язані з транспортуванням і зберіганням насіння; мінімальні витрати в грошовому вираженні на 1 га на насіння; проведення сівби 200 га за участі 3-5 осіб та за 7-10 днів при наявності 1 трактора МТЗ- 80,82, сівалки СУПН-8, 1 автомобіля, здатного підвезти 1-2 т насіння і відповідної кількості добрив. Крім того наявність необхідного набору сільськогосподарських машин для виконання всього або майже всього комплексу робіт по вирощуванню соняшнику є в кожному, навіть не високоприбутковому підприємстві Вінницької області.

Процес перерозподілу посівних площ на користь соняшнику був обумовлений ще й швидкими темпами росту споживання та потреби в рослинних жирах. І, як наслідок, зростаючі потреби олійно-жирових підприємств мали бути забезпечені сировиною. Стимулом для зростання виробництва соняшника була як його висока ліквідність (великий попит як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках), так і самий високий серед технічних культур рівень рентабельності. Рубіж 100 тис. га було перейдено у 2008 році (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка посівних площ олійних культур у Вінницькій області

Роки	Показники				
	Посівна площа, тис. га			Питома вага посівів соняшнику (%) в:	
	всього	олійних культур	соняшника	загальній площі	площі олійних культур
1995	1721,7	52,7	52,7	3,1	100,0
2000	1571,8	99,1	53,5	6,3	54,0
2005	1389,8	118,0	81,4	5,8	69,0
2006	1360,6	176,9	75,1	5,5	42,5
2007	1423,6	148,4	74,1	5,2	49,9
2008	1525,1	255,4	119,8	7,9	46,9
2009	1527,5	236,9	109,1	7,1	46,1
2010	1543,4	298,5	165,3	10,7	55,4
2011	1595,3	342,4	150,0	9,4	43,8
2012	1613,2	356,5	162,0	10,0	45,4
2013	1622,0	378,1	167,9	10,4	44,4
2014	1617,6	436,3	193,8	12,0	44,4

Джерело: Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. – Вінниця, 2014.

Використовуючи сприятливу ринкову ситуацію, господарства Вінницької області нарощують потенціал виробництва та переробки соняшнику значною мірою шляхом розширення посівних площ. Як видно з даних табл. 1, соняшник являється основною олійною культурою, незважаючи на те, що в результаті швидкого нарощування виробництва сої і ріпаку, частка соняшнику скоротилася порівняно з максимальним рівнем 69 % у 2005 р. Дослідження більш тривалого періоду розвитку галузі свідчить, що посівні площі соняшнику у господарствах Вінницької області стабільно зростали починаючи з післявоєнного періоду.

Варіація даного показника в межах 27-53 % відбувалась до 2003 р. (табл. 2). Наступні 5 років відбулось зростання в 1,5-2 рази, і вже починаючи з 2010 р. резерв екстенсивного розвитку галузі було практично вичерпано.

З точки зору агротехнології розширення площ, зайнятих від посівами соняшнику, не є позитивним фактором, в першу чергу це пов'язано з його біологічними властивостями як сільськогосподарської культури, яка вкрай виснажує ґрунт. Виробники соняшнику в області часто нехтують вимогами агротехніки, причинами цього є високі ціни та бажання збільшити свої доходи. Однак, скорочувати посіви соняшнику необхідно [6]. Уже не один рік точаться дискусії щодо впливу соняшнику на родючість ґрунту й продуктивність інших культур у сівозмінах, а тим часом площі його посівів дедалі зростають. Водночас науковці намагаються привернути увагу сільгоспвиробників до інших олійних культур, цілком спроможних замінити (принаймні частково) соняшник у структурі посівів, не зашкодивши при цьому економіці господарювання й значно поліпшивши його агрономічний рівень [4]. Тому господарствам області задля збереження валового виробництва слід суттєво підвищити урожайність соняшнику, а вивільнені посівні площі відвести під сою і ріпак.

В цьому випадку має змінитися структура олійних культур - зменшитися частка соняшнику і зрости частка ріпаку і, особливо, сої. Структура посівних площ олійних культур має бути такою: соняшник - 34,0%, соя - 35,0%, ріпак - 31,0%, що не тільки сприятиме підвищенню якості ґрунтів, але й зростанню урожаїв. Структура може коливатись в межах незначної похибки, але при усіх її варіантах слід пам'ятати, що олієсировина має бути достатньою для завантаження існуючих потужностей переробних підприємств в регіоні. Питання регулювання посівних площ, зайнятих під посівами соняшнику було розглянуто і на загальнодержавному рівні. Постановою Кабміну № 164 від 11 лютого 2010 року затверджено нормативи оптимального співвідношення культур у сівозмінах – для соняшнику не менше ніж через 7 років.

Таблиця 2

Динаміка посівних площ соняшника у господарствах Вінницької області

Рік	Площа, тис. га	Рік	Площа, тис. га	Рік	Площа, тис. га
1940	14,7	1985	31,9	2005	81,4
1950	30,5	1990	33,5	2006	75,1
1955	27,2	1995	52,7	2007	74,1
1960	37,8	2000	53,5	2010	165,3
1965	39,2	2001	45,5	2011	150,0
1970	41,6	2002	52,6	2012	162,0
1975	40,2	2003	85,9	2013	167,9
1980	35,3	2004	79,4	2014	193,8

Джерело: Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. – Вінниця, 2014.

Валове виробництво соняшнику має тенденцію до зростання (табл. 3). Впродовж останніх двох років виробляється 5,1-5,3 млн т щорічно. Так у 2014 році господарствами області було отримано рекордний урожай – 5,3 млн т, що перевищило рівень п'ятирічної давності майже в 2 рази, при зростанні розміру посівних площ на 15 %. Це пов'язано як із зростанням посівних площ, так і збільшенням рівня урожайності.

Таблиця 3

Валове виробництво соняшнику господарствами Вінницької області

Рік	Тис. ц	Рік	Тис. ц	Рік	Тис. ц
1940	191,0	1980	305,6	2006	1132,9
1950	233,6	1985	523,3	2007	992,8
1955	314,1	1990	668,5	2010	2747,4
1960	411,9	1995	693,0	2011	2890,2
1965	522,8	2000	672,7	2012	3466,4
1970	574,6	2004	638,2	2013	5074,1
1975	660,5	2005	866,1	2014	5312,1

Джерело: Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. – Вінниця, 2014.

Трохи більше 50 % валового виробництва соняшнику було забезпечено десятима районами області (табл. 4).

Таблиця 4

Виробництво соняшнику в розрізі районів Вінницької області

Назва району	Вироблено у 2014 р.		Темпи приросту (%) до:			
	тис. ц	%	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2013 р.
Барський	119,5	2,4	8,7 р.	92,6	71,5	80,2
Бершадський	370,8	7,4	3,6 р.	182,0	169,2	120,5
Вінницький	121,1	2,4	157,3	215,1	135,3	144,5
Гайсинський	176,5	3,5	5 р.	106,6	197,9	85,2
Жмеринський	167,0	3,4	835 р.	6,2 р.	94,4	149,9
Іллінецький	188,9	3,8	8,7 р.	195,5	167,6	86,8
Калинівський	217,7	4,4	34 р.	4,9 р.	163,2	176,8
Козятинський	97,7	2,0	5,5 р.	162,3	147,6	111,4
Крижопільський	99,0	2,0	8,5 р.	200,4	171,3	82,4
Липовецький	168,6	3,4	11,2 р.	168,8	103,6	67,5
Літинський	132,5	2,6	27 р.	3,2 р.	101,2	113,9
Могилів-Подільський	168,6	3,4	9,8 р.	2,7 р.	182,5	120,9
Мурованокуріловецький	171,9	3,4	12 р.	295,9	185,6	146,0
Немирівський	266,9	5,4	15,2 р.	213,0	283,6	130,6
Оратівський	207,6	4,2	5,6 р.	145,5	130,0	102,6
Піщанський	171,9	3,4	6,7 р.	232,9	257,3	104,9
Погребищенський	285,7	5,7	20,8 р.	173,3	207,2	161,5
Теплицький	258,0	5,2	5,3 р.	217,9	142,6	91,9
Тиврівський	189,4	3,8	8,2 р.	161,9	142,6	113,8
Томашпільський	167,5	3,3	4,9 р.	194,1	165,2	79,4
Тростянецький	180,2	3,6	4 р.	113,0	168,9	80,8
Тулчинський	257,1	5,2	7,4 р.	193,7	122,9	78,1
Хмільницький	201,3	4,0	4,7 р.	230,6	208,8	116,4
Чернівецький	126,4	2,5	7 р.	130,4	174,8	80,0
Чечельницький	105,0	2,1	3,2 р.	207,1	231,8	95,8
Шаргородський	240,1	4,8	5,7 р.	296,0	147,6	116,9
Ямпільський	123,0	2,7	241,2	137,6	109,3	76,8

Джерело: розраховано автором за даними статистичного щорічника Вінниччини за 2014 р.

Лідерами у виробництві соняшнику є господарства Бершадського району (370,8 тис. ц у 2014 р., до рівня 2000 р. показник зріс в 3,6 рази), від 5,2 до 5,7 % виробляють господарства Погребищенського, Немирівського, Теплицького та Тульчинського районів. Чітко вираженої спеціалізації господарств окремих районів Вінницької області на вирощуванні соняшнику не прослідковується. По 14 районах Вінницької області спостерігається стабільна динаміка до зростання валового виробництва соняшнику. Для усіх районів характерним є процес стрімкого зростання посівних площ, а відповідно і виробництва продукції галузі починаючи з 2010 року. Основними виробниками соняшнику у Вінницькій області залишаються сільськогосподарські підприємства, їх питома вага коливається в межах 75-77 %. В абсолютному виразі валове виробництво соняшнику за останні 5 років збільшилося на 1857,1 тис. ц (табл. 5). В два рази виросло валове виробництво соняшнику у фермерських господарствах. Частка господарств населення у виробництві даного виду продукції як за питомою вагою, так і в абсолютному вираженні є незначною та має динаміку до зростання.

Таблиця 5

Виробництво соняшнику за категоріями господарств

Показники	Роки					2014 р. до 2010р., +,-
	2010	2011	2012	2013	2014	
Усі категорії господарств	2747,4	2890,2	3466,4	5074,1	5312,1	2564,7
у т.ч. сільськогосподарські підприємств, тис. ц	2133,3	2178,2	2618,3	3925,3	3990,4	1857,1
питома вага у загальному виробництві, %	77,6	75,4	75,5	77,4	75,1	- 2,5
фермерські господарства, тис. ц	486,5	521,3	651,1	869,0	989,5	503,0
питома вага у загальному виробництві, %	17,7	18,0	18,8	17,1	18,6	0,9
господарства населення, тис. ц	127,6	190,7	197,0	279,8	332,2	204,6
питома вага у загальному виробництві, %	4,7	6,6	5,7	5,5	6,3	1,6

Джерело: розраховано автором за даними статистичного щорічника Вінниччини за 2014 р.

Таким чином, отримання незмінного валового збору, який має задовольнити потреби олійних підприємств у сировині, при зменшенні посівних площ, можливе лише за умови підвищення рівня урожайності. Якщо аналізувати рівень урожайності соняшнику в господарствах області за останні 10 років, то в окремі роки він є рекордно низьким. Так, у 1955-1965 рр. господарства області отримували від 10,7 до 13,1 ц/га. Аналогічні результати вони мали і у 2001-2005 рр. (від 9,2 до 13,1 ц/га) (табл. 6). Головні причини це: неналежне ставлення до агротехніки вирощування соняшнику (порушення основних вимог сівозміни і технології вирощування культури); недостатня кількість посівної техніки, а також слабка увага щодо підбору гібриду і якості насінневого матеріалу. У 2013-2014 рр. ситуація значно покращилась завдяки використанню переважно більшістю господарств області високопродуктивних гібридів. Так, в ТОВ "Джулінка-Агро" (Бершадський район) з кожного гектару посівів гібриду Ясон зібрано по 3,1 т/га, у ТОВ "Скибинці" (Погребищенський район) гібрид Оскіл дав 3,6 т/га. Урожайність 3,7 т/га отримано при вирощуванні гібридів Зорепад і Ант у ФГ "Зерно Поділля" та ПП "Україна" (Тульчинський район).

Таблиця 6

Урожайність соняшнику у господарствах Вінницької області

Рік	ц/га	Рік	ц/га	Рік	ц/га
1940	13,0	1985	16,4	2005	11,0
1950	7,7	1990	19,5	2006	15,2
1955	11,5	1995	13,0	2007	14,1
1960	10,4	2000	13,0	2010	16,8
1965	13,1	2001	9,2	2011	19,5
1970	13,7	2002	13,1	2012	22,0
1975	16,3	2003	11,6	2013	30,4
1980	8,7	2004	8,7	2014	27,5

Джерело: Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. – Вінниця, 2014.

Разом з тим слід відмітити, що в цілому на теперішній час рівень використання біологічного потенціалу соняшнику в переважній більшості господарств Вінницької області є найменшим серед олійних культур і навіть не досягає 50 %. Тому впровадження нових гібридів з високим адаптивним потенціалом має стати для господарств області першочерговим завданням. За результатами дослідження, вплив гібридів на врожайність становить 35%, що ще раз свідчить про необхідність надання їм особливої уваги. Наприклад, перспективними до використання є гібриди "Сингенти" та НК Конді, які здатні забезпечити високий рівень урожайності, поєднують у собі скоростиглість, посухостійкість, стійкість до вилягання, осипання та хвороб [3]. В сукупності це має забезпечити високий рівень ефективності виробництва соняшнику. Не менш важливим напрямом має стати і застосування сучасних технологій вирощування. Особливе значення для підвищення урожайності соняшнику слід приділити системі обробітку ґрунту та догляду за посівами, удобренню та захисту рослин.

Вироблену продукцію господарства Вінницької області реалізують на внутрішньому ринку. Основними каналами реалізації продукції є: переробні підприємства; ринок; населення (в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати); інші напрями. Структура реалізації соняшнику в динаміці за каналами збуту свідчить про їх нестабільність, що проявилось у зниженні частки реалізації переробним підприємствам та підвищенні частки реалізації комерційним структурам. Початок таких змін відноситься до 2009 р. (табл.7).

Таблиця 7

Структура реалізації соняшнику сільськогосподарськими підприємствами Вінницької області, %

Канали реалізації	Роки							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Переробні підприємства	2,0	6,0	2,0	3,0	2,0	2,7	2,8	2,4
Населенню	1,0	-	-	0,4	-	0,2	0,2	0,1
Ринок	11,0	8,0	7,0	5,9	8,0	7,1	8,5	5,7
Інші напрями	86,0	86,0	91,0	90,7		90,0	88,5	91,8

Джерело: Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 р. – Вінниця, 2014.

Товаровиробники не мають можливості самостійно виходити з пропозицією на біржі та реалізовувати вироблену продукцію безпосередньо до зарубіжних країн. Це здійснюють комерційні структури (посередники), які скуповують й експортують значні обсяги соняшнику. Незначні обсяги соняшнику були реалізовані населенню –

включаючи продаж і видачу в рахунок оплати праці. Причому обсяги збуту та їх частка за цим каналом мають тенденцію до зменшення. Така багатоканальність ринку збуту сояшнику не сприяє формуванню стабільних стимулюючих економічних відносин у сфері його виробництва і реалізації. Процес збуту продукції є досить складним і не забезпечує господарствам Вінницької області достатній рівень прибутковості.

Ефективність роботи галузі зростає (табл. 8). Загальні тенденції показників економічної ефективності виробництва сояшнику формуються під впливом екстенсифікації виробництва, погіршення якості ґрунтів, дорожчання кредитів для виробників, зростання вартості матеріально-технічних ресурсів.

Таблиця 8

**Економічні результати від реалізації сояшнику
господарствами Вінницької області**

Показники	Роки			2015 р. до 2013 р.	
	2013	2014	2015	+,-	%
Виробнича собівартість продукції, тис. грн.	587601,2	805087,2	1608603,9	1021002,7	273,7
Повна собівартість продукції, тис. грн.	652561,0	1044572,5	1867162,7	1214601,7	286,1
Чистий дохід, тис. грн.	865120,1	1307081,5	3018812,8	2153692,7	3,5 р.
Прибуток, тис. грн.	212559,1	262509,0	1151650,1	939091,0	5,4 р.
Повна собівартість 1 ц продукції, грн.	219,76	311,75	475,49	255,73	216,4
Ціна реалізації 1 ц продукції, грн.	291,34	390,09	768,77	477,43	263,9
Рівень рентабельності, %	32,6	25,1	61,7	29,1	x

Джерело: Форма 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Ці фактори, безумовно, здійснюють вплив і на діяльність підприємств – виробників сояшнику у Вінницькій області. Так, за результатами обстеження сільськогосподарських підприємств Вінницької області, які займаються вирощуванням сояшнику (369 од. у 2015 р., 377 од. у 2014 р. та 335 од. у 2013 р.), у 2013-2014 рр. рівень рентабельності був невисоким. При середньому рівні рентабельності 61,7 % (у минулому році) окремі господарства від виробництва сояшника отримали збиток, його сума сягнула 20004,6 тис. грн. Цей показник є гіршим за аналогічний показник 2013 р. (збиток склав 5171,5 тис. грн – це господарства Барського, Теплицького та Могилів-Подільського районів). В минулому році межах 11 % від загальної суми прибутку отримали господарства Бершадського району, 9 % - господарства Тиврівського району. У 2015р. в середньому господарствами області було отримано на кожну вкладену у розвиток галузі гривну – 0,62 грн. прибутку. Найкращих результатів досягли минулого року господарства Жмеринського, Калинівського, Тиврівського, Хмільницького та Шаргородського районів (табл. 9).

Основним фактором, який вплинув на цей результат стало значне зростання реалізаційних цін. У 2015 р. на внутрішньому ринку сояшнику склалася сприятлива цінова ситуація для господарств Вінницької області, що підтверджується високими закупівельними цінами.

Таблиця 9

**Рівень рентабельності виробництва соняшнику
в розрізі районів Вінницької області, %**

Назва району	Роки			Назва району	Роки		
	2013	2014	2015		2013	2014	2015
Барський	- 12,4	12,3	77,5	Оратівський	32,1	21,7	95,2
Бершадський	32,6	52,3	83,0	Піщанський	32,2	48,3	74,4
Вінницький	38,1	76,8	98,1	Погребищенський	39,6	33,9	102,1
Гайсинський	32,8	51,1	57,4	Теплицький	- 4,9	- 0,6	18,6
Жмеринський	53,7	27,8	103,7	Тиврівський	19,7	52,4	112,3
Іллінецький	62,9	61,0	57,6	Томашпільський	52,8	77,0	35,1
Калинівський	21,8	32,3	118,4	Тростянецький	50,1	61,7	58,9
Козятинський	20,0	30,0	60,4	Тульчинський	27,1	5,5	11,6
Крижопільський	37,9	25,5	55,4	Хмільницький	123,0	93,0	110,3
Липовецький	39,2	52,6	48,6	Чернівецький	33,8	41,4	25,1
Літинський	41,0	16,7	59,5	Чечельницький	38,7	74,7	97,1
Могилів-Подільський	- 0,1	58,0	38,1	Шаргородський	59,6	70,4	100,7
Мурованокуріловецький	13,7	28,8	49,9	Ямпільський	35,1	50,9	87,0
Немирівський	16,3	25,5	44,1				

Джерело: Форма 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

За найбільш високою ціною (856,64 грн/ц) реалізували свою продукцію виробники Іллінецького району. Враховуючи активний попит на соняшник у 2015 р. з боку переробників (яким не вдалося придбати значних обсягів сировини за попередніми цінами), ціни значно зросли – до рівня 2013 р. в 2,6 рази, а до рівня 2014 р. – в 2 рази. Наскільки стійкою буде така тенденція у перспективі прогнозувати складно. На користь виробників говорить той факт, що можливості переробників соняшнику зростають, тож конкуренція на внутрішньому сировинному ринку буде загострюватися. Її існування може призвести до поступового подорожчання продукції, але рівень цін залежатиме, в першу чергу, від ситуації на світовому ринку. Тому при зростанні світових цін на соняшник можна очікувати їх підвищення і на внутрішньому ринку.

Вирощування урожаю у 2015 р. виявилось дорожчим за базовий показник 2013 р. В минулому році підприємства вклали у виробництво 1 ц соняшнику в 2 рази більше коштів порівняно з 2013 роком. Ці кошти спрямовувалися господарствами області здебільшого на технічне переоснащення, закупівлю добрив та високопродуктивного насіння. Максимальну питому вагу в структурі витрат на виробництво соняшнику займають витрати на мінеральні добрива (рис. 1).

В абсолютному виразі за останні 3 роки витрати на закупівлю добрив збільшилися в 2,6 р., що пов'язано як з їх здорожчанням, так і незначним збільшенням обсягів внесення. Суттєвим резервом зниження рівня собівартості є загальновиробничі витрати, які в сукупності з іншими матеріальними витратами займають друге місце в структурі (17,5 %). При умові стабільного зростання цін на матеріально-технічні ресурси для галузі (що обумовило збільшення собівартості 1 ц соняшника в 2,2 рази), ключовими факторами підвищення ефективності мають стати зростання рівня урожайності та оптимальне використання виробничих ресурсів. Тому стратегія сільськогосподарських товаровиробників повинна концентруватися на активному пошуку й мобілізації резервів підвищення урожайності, а також

зниження собівартості одиниці продукції. При цьому відомо, що зниження рівня витрат по всьому технологічному ланцюгу є запорукою прибутковості галузі, але за умови, що таке зниження не є порушенням технологічного циклу, особливо в умовах нестачі фінансових ресурсів на закупівлю необхідних матеріальних цінностей [7].

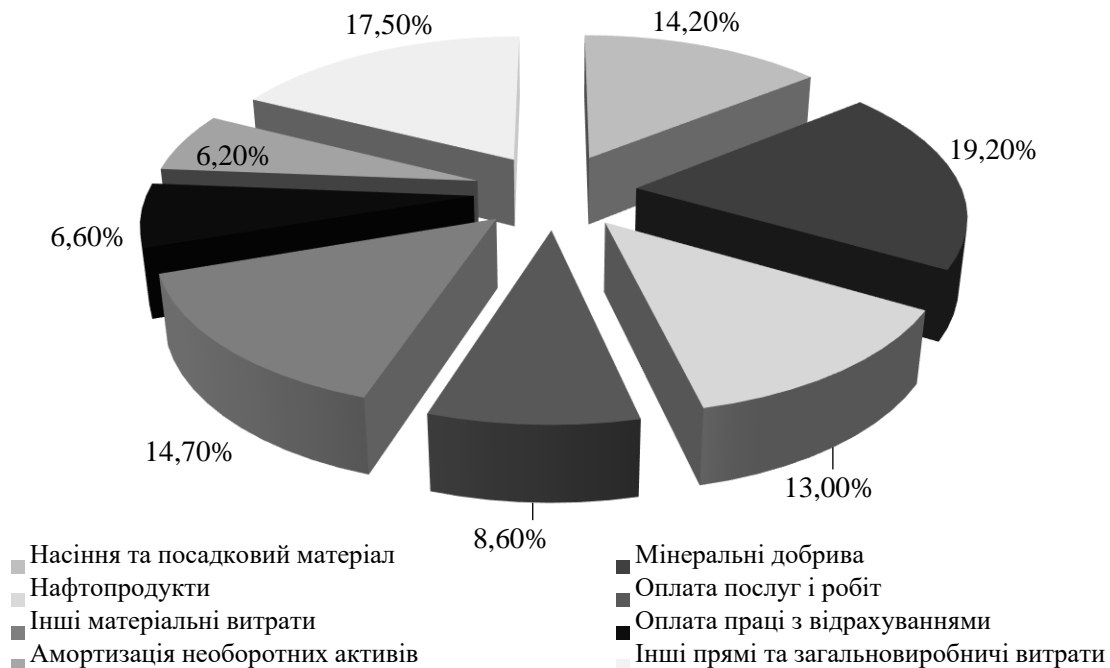

Рис. 1. Структура витрат на виробництво соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області (в середньому за 2013-2015 рр.)

Джерело: форма 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств»

Важливим чинником зростання рівня рентабельності виробництва соняшнику має стати і оптимізація управління витратами. В першу чергу це скорочення непродуктивних витрат. Ефект від скорочення витрат виявляється у зростанні обсягів виробництва на 20-25 %, а витрати на його досягнення є у 2-3 рази меншими, ніж на забезпечення додаткового виробництва у цьому ж обсязі. Одним з реальних напрямів підвищення ефективності виробництва соняшнику є і скорочення розмірів втрат на всіх стадіях виробничого циклу. Зокрема при збиранні, транспортуванні, зберіганні соняшнику, а також при його переробці збиток оцінюється недоотриманим прибутком, відволіканням або замороженням власних оборотних коштів, втратами від низької якості [2].

Суттєву роль в підвищенні ефективності роботи галузі відіграє формування стратегії ефективного виробництва соняшнику, яке має здійснюватися на основі комплексного та оптимального плану розвитку всіх галузей сільськогосподарських підприємств. З огляду на те, що пріоритет у виробництві олійних культур в найближчій перспективі належатиме соняшнику, доцільно підприємствам, фінансові ресурси яких обмежені, забезпечувати рівень концентрації витрат з розрахунку на 1 га посівів в середньому до 3200 грн. В свою чергу це вимагає впровадження системи

управління витратами, розробки нормативної бази, впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій з відповідним набором технологічних операцій, витрати за якими дозволять витримати, оптимальний на даний час, їх рівень та в кінцевому підсумку сприятимуть формуванню значного запасу цінової конкурентоспроможності [5].

Висновки. На сьогоднішній день рівень екстенсивного розвитку виробництва соняшнику у господарствах Вінницької області досяг критичної точки, переорієнтування виробництва на інтенсивний тип розвитку дозволить стабілізувати виробництво соняшнику при поступовому зменшенні посівів до науково обґрунтованого рівня. Для підвищення ефективності вирощування соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Вінницької області, серед основних напрямів можна виділити: удосконалення регіонального розміщення посівів соняшнику виходячи з біологічних особливостей культури; удосконалення технології вирощування (раціонально поєднувати механічні і хімічні способи боротьби з бур'янами шляхом підбору ефективних засобів захисту; науково обґрунтовано використовувати добрива; своєчасно проводити збирання, очищення і сушіння насіння; раціонально комплектувати машинні агрегати та ефективно використовувати комплекси машин; забезпечувати дотримання чергування соняшнику в полях сівозмін; впроваджувати високоврожайні гібриди з високим вмістом олії); залучення необхідних для розвитку галузі коштів та матеріальних ресурсів через пошук потенційних інвесторів та кредиторів; інтегрування в агропромислові та кооперативні формування для вирішення проблем виробництва і раціонального використання врожаю. Все це, в комплексі, сприятиме ефективному функціонуванню внутрішніх і зовнішніх ринків соняшнику та продуктів його переробки, а також попередить можливі подальші руйнівні процеси в галузі.

Важливим напрямом оптимізації роботи галузі виробництва соняшнику у господарствах Вінницької області має стати і є удосконалення економічних взаємовідносин. Це організація професійних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників за галузевим принципом; створення фермерськими господарствами обслуговуючих кооперативів і будівництво невеликих цехів для переробки насіння соняшнику; створення асоційованих об'єднань для координації діяльності аграрних виробників з переробними підприємствами на основі спільного інтересу; організація інтегрованих формувань на основі спільного економічного механізму взаємовідносин, що ґрунтується на централізованому управлінні ефективним розвитком сфери виробництва і переробки та спільній відповідальності за ефективне використання виробничого потенціалу сільськогосподарських і переробних підприємств.

Список використаних джерел

1. Бахчиванжи Л.А. Сучасний стан та перспективи виробництва соняшника в Україні /Л.А. Бахчиванжи, Л.Е. Дяченко, С.В. Почколіна //Вісник соц.- екон. досл. – 2013. – №4(51). – С. 9-14.
2. Бритвенко А.С. Економічний механізм скорочення втрат насіння соняшнику /А.С. Бритвенко //Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2014. – №1(9).– С. 145-149.
3. Каталог гібридів соняшнику селекції Інституту рослинництва ім. В.Я. Юр'єва УААН / [Кириченко В.В., Макляк К.М., Коломацька В.П. та ін.]. – Х. : "Магда ЛТД", 2008. – 36 с.
4. Кованець І.І. Підвищення ефективності виробництва олійних культур в сільськогосподарських підприємствах /І.І. Кованець, І.В. Свиноус // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С. 119-124.

5. Лопотан Л.В. Оптимізація концентрації витрат як чинник підвищення ефективності виробництва насіння соняшнику /Л. В. Лопотан //Електронне фахове видання "Ефективна економіка". – 2011. – №11.

6. Федоряка В.П. Ефективність виробництва і реалізації соняшнику в Україні /В.П. Федоряка, Л.А. Бахчиванжи, С.В. Почколіна //Вісник соц.- екон. досл. – 2011. – №41(2). – С.139-144.

7. Шайко О.Г. Шляхи підвищення ефективності виробництва олійних культур на регіональному рівні /О.Г. Шайко, С.М. Концеба // Економіка АПК. – 2013. – № 5. – С. 31-37.

Список використаних джерел у транслітерації/References

1. Bakhchyvanzhy L.A. Suchasnyi stan ta perspektyvy vyrobnytstva soniashnyka v Ukraini /L.A. Bakhchyvanzhy, L.E. Diachenko, S.V. Pochkolina //Visnyk sots.- ekon. dosl. – 2013. – №4(51). – S. 9-14.

2. Brytvenko A.S. Ekonomichniy mekhanizm skorochnnia vtrat nasinnia soniashnyku /A.S. Brytvenko //Ekonomika. Menedzhment. Biznes. – 2014. – №1(9).– S. 145-149.

3. Kataloh hibrydiv soniashnyku selektsii Instytutu roslynnytstva im. V.Ia. Yurieva UAAN / [Kyrychenko V.V., Makliak K.M., Kolomatska V.P. ta in.]. – Kh. : "Mahda LTD", 2008. – 36 s.

4. Kovanets I.I. Pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva oliinykh kultur v silskohospodarskykh pidpriemstvakh /I.I. Kovanets, I.V. Svyous // Ekonomika APK. – 2003. – № 6. – S. 119-124.

5. Lopotan L.V. Optymizatsiia kontsentratsii vytrat yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva nasinnia soniashnyku /L. V. Lopotan //Elektronne fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika". – 2011. – №11.

6. Fedoriaka V.P. Efektyvnist vyrobnytstva i realizatsii soniashnyku v Ukraini /V.P. Fedoriaka, L.A. Bakhchyvanzhy, S.V. Pochkolina //Visnyk sots.- ekon. dosl. – 2011. – №41(2). – S.139-144.

7. Shaiko O.H. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva oliinykh kultur na rehionalnomu rivni /O.H. Shaiko, S.M. Kontseba // Ekonomika APK. – 2013. – № 5. – S. 31-37.

ANNOTATION BASIC PARAMETERS OF DEVELOPMENT OF SUNFLOWER INDUSTRY PRODUCTION IN THE FARMS OF VINNYTSIA REGION

*TOMCHUK Olesia,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Accounting Department,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The current state of the industry of sunflower production in agricultural enterprises of Vinnytsia region is considered in the article. The analysis of the main ways the industry - intensive and extensive is given. The main factors that influenced the choice of the direction of the industry are defined. The study of the dynamics of the sown area occupied by sunflower in farms of Vinnytsia region and gross production industry is conducted. Growth rates of sunflower production in terms of administrative districts of Vinnytsia

region are calculated. The factors of influence the level of productivity of sunflower are examined. The general trend of economic efficiency of sunflower production in the agricultural enterprises of Vinnytsia region and the role of the price factor in this process are determined. The basic directions of further development of sunflower production based on current market conditions and production capacity of agricultural enterprises of Vinnytsia region are grounded.

Key words: sunflower, oil-bearing crops, area of sowing, gross production, realization.

Pic. 1 Tabl. 9. Lit. 7.

АННОТАЦИЯ ОСНОВНЫЕ ПАРАМЕТРЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ ПРОИЗВОДСТВА ПОДСОЛНУХА В ХОЗЯЙСТВАХ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ

*ТОМЧУК Олеся Валерьевна,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры бухгалтерского учета,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)*

В статье рассмотрено современное состояние работы отрасли производства подсолнуха в сельскохозяйственных предприятиях Винницкой области. Проведен анализ главных направлений развития отрасли – интенсивного и экстенсивного. Определены главные факторы, которые повлияли на выбор того или другого направления развития отрасли. Проведено исследование динамики посевных площадей, занятых под подсолнухом в хозяйствах Винницкой области и валового производства продукции отрасли. Рассчитано темпы прироста производства подсолнуха в разрезе административных районов Винницкой области. Исследованы факторы влияния на уровень урожайности подсолнуха. Определены общие тенденции показателей экономической эффективности производства подсолнуха в сельскохозяйственных предприятиях Винницкой области и роль ценового фактора в данном процессе. Обосновано основные направления дальнейшего развития отрасли производства подсолнуха, исходя из современных рыночных условий и производственных возможностей аграрных предприятий Винницкой области.

Ключевые слова: подсолнух, масличные культуры, площадь посева, валовое производство, реализация.

Рис. 1 Табл. 9 Лит. 7

Інформація про автора

ТОМЧУК Олеся Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3, e-mail: olesya-tomchuk@yandex.ru).

ТОМЧУК Olesia – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Accounting Department, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, Soniachna str. 3, e-mail: olesya-tomchuk@yandex.ru).

ТОМЧУК Олеся Валерьевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры бухгалтерского учета, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная 3, e-mail: olesya-tomchuk@yandex.ru).

